UNIWERSYTET WARMIŃSKO - MAZURSKI W OLSZTYNIE
WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI

Mgr Tomasz Sławomir Smoliński
Katedra Prawa Finansowego i Prawa Podatkowego

Streszczenie pracy doktorskiej pt.:

„Praktyczne aspekty ochrony konsumenta na rynku usług finansowych na przykładzie roszczeń konsumentów z tytułu zawartych umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych"

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest analiza wybranych orzeczeń sądów powszechnych, Sądu Najwyższego, Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Trybunału Konstytucyjnego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz Wojewódzkich Sądów Administracyjnych celem ukazania sposobu ochrony konsumentów na rynku finansowym i skuteczności narzędzi prawnych, w jakie zostali wyposażeni konsumenci. Ponadto w pracy poruszono problematykę związaną ze sposobem kształtowania przez przedsiębiorców, w tym przypadku przez instytucje kredytowe, umów masowo zawieranych w obrocie gospodarczym z konsumentami, a także konsekwencje związane ze sposobem ukształtowania stosunku stron umowy, sposobem w jaki przedsiębiorcy kredytowi przedstawiają swoje produkty finansowe, a w tym jakich informacji na temat oferowanych produktów udzielają swoim klientom. Co więcej ukazano problematykę związaną z rozliczeniem nieważnej umowy kredytu czy pożyczki, jak również kwestie dotyczące możliwości dochodzenia przez strony nieważnej umowy dodatkowych korzyści.

Dodatkowo w pracy wykorzystano dorobek piśmiennictwa, w tym monografie, artykuły w czasopismach naukowych, rozdziały w pracach zbiorowych i komentarze. W pracy wykorzystano również, w ramach udostępnionych przez sądy powszechne akt spraw, stanowiska zarówno banków jak i konsumentów. Ukazanie problematyki wymagało również rozważenia stanowisk, opinii i raportów organów państwowych, jak i przedstawicieli doktryny

i literatury przedmiotu. Wykorzystane zaś akty prawne stanowiące przedmiot analizy obejmowały przede wszystkim ustawy, rozporządzenia, akty wykonawcze, bezpośrednio stosowane przepisy unijne oraz akty prawa wtórnego Unii Europejskiej.

W pracy autor postawił tezy badawcze, które poddane zostały weryfikacji.

Fundamentalnym problemem badawczy było udzielenie odpowiedzi na pytanie czy polski system prawa zapewnia całkowitą skuteczność w zakresie ochrony konsumenta? Sformułowano również szczegółowe tezy badawcze, zgodnie z którymi system ochrony konsumentów w Polsce w znaczącym stopniu kształtowany jest przez orzecznictwo sądowe i stanowiska doktryny prawa, zaś rozwiązania legislacyjne pozostają niepełne i niejednoznaczne. Polski system prawa i orzecznictwo sądowe nie zapewniają pewności prawa obywatelom w tym konsumentom, którzy niejednokrotnie odstępują od sporu z przedsiębiorcą. Polski ustawodawca powinien podjąć działania mające na celu wypracowanie skuteczniejszych mechanizmów, pozwalających na korzystanie z systemu ochrony konsumenta na rynku usług finansowych. Wpływ orzecznictwa polskich sądów powszechnych, Sądu Najwyższego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej odgrywa daleko idącą rolę w zakresie możliwości skorzystania przez konsumenta z mechanizmów jego ochrony.

Podjęto próbę znalezienia odpowiedzi na pytania, czy powinny zostać do polskiego systemu prawnego wdrożone środki służące zapewnieniu pewność prawa, czy takie środki już są i czy są skuteczne, a także, czy istnieje możliwość wprowadzenia zmian ustawodawczych celem umożliwienia podejmowania przez Sąd Najwyższy, bądź inny sąd, wiążących sądy powszechne rozstrzygnięć, celem ujednolicenia linii orzeczniczej?

Dokonana weryfikacja postawionych tez badawczych umożliwiła zajęcie stanowiska, iż system ochrony konsumenta na przestrzeni ostatnich lat wobec zaistnienia problemów związanych z kredytami waloryzowanymi do walut obcych przeszedł znaczącą metamorfozę w kierunku udzielenia konsumentom szerszej ochrony ich interesów. Dokonana analiza doprowadziła również do wniosku, że na obecny kształt systemu ochrony konsumenta ogromny wpływ miało orzecznictwo unijne dokonujące wykładni unijnych aktów prawnych. Dokonana analiza orzecznictwa pozwoliła również na ukazanie na jej gruncie rozbieżności na płaszczyźnie wybranych zagadnień dotyczących kredytów waloryzowanych kursem walut obcych oraz ukazanie, w którym kierunku zmierza rozwój systemu ochrony konsumenta. W ocenie autora dokonana analiza prowadzi do wniosku, że warto byłoby, aby ustawodawca nałożył w ramach postępowania sądowego na sądy powszechne obowiązek każdorazowej weryfikacji statusu stron pod kątem posiadania przez nie statusu konsumenta, aby następnie dokonując oceny umowy mogły wykorzystać środki chroniące konsumenta, w tym dokonać

uznania wybranych klauzul za bezskuteczne, czy uznania pouczeń dotyczących danego produktu finansowego za niewystarczające bądź wprowadzające w błąd.

Analiza orzecznictwa w ocenie autora pozwala również na przyjęcie zasadności wprowadzenia przez ustawodawcę rozwiązań, które przyznawałyby konsumentom wybór co do sposobu ochrony z jakiej chcieliby skorzystać, a zatem wprowadzenia przepisów szczególnych w ramach systemu ochrony konsumentów, które uposażałyby konsumentów w możliwość kreowania roszczeń w różny sposób. Warte rozważenia byłoby również wprowadzenie w ramach przepisów chroniących konsumentów odrębnego roszczenia o ochronę konsumencką w oparciu, o które sąd dokonywałby oceny czy strona posiada status konsumenta, czy umowa zawiera niedozwolone postanowienia umowne i jaki jest ich skutek bez konieczności precyzowania przysługującego roszczenia. Pozew konsumencki obligowałby sąd do rozstrzygnięcia sprawy w najkorzystniejszy możliwy dla niego sposób, oczywiście po uznaniu, że stronie powodowej przysługuje status konsumenta, co również musiałby dogłębnie rozważyć.

Ponadto pomimo istnienia w polskim porządku prawnym instytucji polegającej na możliwości rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy powstałych zagadnień prawnych, instytucja ta wydaje się obecnie nie tylko nieskuteczna, ale również na gruncie spraw umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych skorzystanie z niej było spóźnione. Zasadne wydaje się w ocenie autora wprowadzenie zatem rozwiązań na przyszłość, które umożliwiałyby Sądowi Najwyższemu w sposób efektywny reagowanie na powstające wątpliwości na gruncie systemu ochrony konsumentów i ujednolicenie linii orzeczniczych sądów powszechnych. Być może zasadne byłoby uposażenie Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w możliwość reagowania na powstające wątpliwości w ramach toczących się sporów sądowych z udziałem konsumentów i umożliwienie mu podejmowania uchwał rozstrzygających powstałe wątpliwości. Oczywiście należałoby rozważyć, czy w polskim systemie prawnym uchwały te stanowiłyby wyłącznie wskazówkę interpretacyjną dla sądów powszechnych, czy wiązałyby sądy powszechne w każdej rozpatrywanej przez nie sprawie.

W ocenie autora, zasadne byłoby również wprowadzenie regulacji, które obligowałyby sąd powszechny do zbadania, czy dane postanowienie umowne, kwestionowane w zainicjowanym postępowaniu sądowym przez konsumenta, zostało wpisane do rejestru klauzul niedozwolonych. Jeżeli takie postanowienie, w ocenie sądu powszechnego, miałoby charakter niedozwolony i nie zostało jeszcze w ten sposób ocenione przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, to wówczas byłby on zobligowany do zwrócenia się do tego Sądu o zbadanie, czy kwestionowane postanowienie ma charakter niedozwolony, zaś Sąd Ochrony Konkurencji

i Konsumentów do podjęcia uchwały w tym zakresie. Uchwała ta zaś – jak wyrok obecnie – podlegałaby wpisowi do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone i stanowiła prawomocne orzeczenie wiążące sądy w innych sprawach.

Podobnie warto byłoby rozważyć zasadność przerzucenia ciężaru podejmowania wiążących uchwał, rozstrzygających powstałe wątpliwości prawne w sprawach konsumenckich, właśnie na Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Uposażenie Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w tego typu narzędzia umożliwiłoby szybszą reakcję na powstające wątpliwości prawne na gruncie sporów konsumenckich i niwelowałoby wątpliwości konsumentów i ewentualne obawy co do zasadności kierowanych roszczeń.

Powyższy mechanizm wpisywałby się w ogólny trend polegający na rozszerzeniu znaczenia miękkich norm prawnych (soft law) na rynku finansowym i tym samym byłoby spójne ze specyfiką tego rynku.

Ponadto w ocenie autora zasadne byłoby rozbudowanie w polskim systemie prawnym instytucji pozwów zbiorowych. Obecnie brak jest formuły, w oparciu o którą konsumenci mogliby dochodzić skutecznie swoich roszczeń w takich postępowaniach. Pomimo to, że w polskim porządku prawnym istnieje instytucja pozwu zbiorowego to, póki co jej formułę należy uznać za nieskuteczną i z tego też powodu niewykorzystywaną przez sądy polskie i powodów. Oczywiście konieczna byłaby na tej płaszczyźnie rozbudowana zmiana systemowa.

Co więcej, analiza zjawiska kredytów waloryzowanych pozwala przyjąć, że wprowadzenie jedynie wybranych regulacji bądź przemodelowanie już istniejących nie byłoby wystarczające. W ocenie autora jedynie zwiększyłoby to stopień skomplikowania i tak już mającego taki charakter systemu ochrony konsumenta na rodzimym rynku finansowym. Autor staje na stanowisku, iż jedynie rozwiązania systemowe mogłyby stanowić należytą odpowiedź na problemy systemu ochrony konsumentów.

Autor w pracy doktorskiej zastosował kilka metod badawczych. Fundamentalną metodą była metoda formalno – dogmatyczna, dotycząca analizy zarówno krajowych, jak i międzynarodowych aktów prawnych, wiążących się z podjętą problematyką badawczą. Kolejnymi użytymi metodami są metoda prawno – porównawcza oraz historyczno - prawna. Skorzystanie z nich pozwoliło na ukazanie sposobu ukształtowania regulacji, dotyczących ochrony konsumenta w systemie krajowym i międzynarodowym, a także ewolucji stanowisk orzecznictwa i doktryny w zakresie podjętej problematyki. Metoda komparatystyczna wykorzystana została w celu zobrazowania różnic modelu ochrony konsumenta w świetle przepisów i orzecznictwa polskiego oraz międzynarodowego. Ostatecznie zaś metoda ekonomicznej analizy prawa oraz analityczna stanęły u podstaw ukazania wpływu zarówno

ustawodawstwa, jak i przyjętej wykładni przepisów prawa i poglądów przedstawicieli doktryny prawnej na sektor finansowy i gospodarczy.

Praca składa się z pięciu rozdziałów, w których omówiono istotne zagadnienia niezbędne do uzasadnienia trafności tezy ujętej w treści tego opracowania, wstępu i zakończenia.

W pierwszym rozdziale poruszono problematykę związaną z pojęciem konsumenta oraz modelu jego ochrony w polskim systemie prawnym oraz w świetle prawa Unii Europejskiej i orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Dokonano również porównania osoby konsumenta i klienta na rynku usług finansowych.

W ramach drugiego rozdziału dokonano charakterystyki umowy kredytu i jej oceny pod kątem nieważności w całości w perspektywie sprzeczności z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, zasadami współżycia społecznego i zasadą swobody umów. Nadto, zobrazowano niedozwolony charakter postanowień umownych, dotyczących waloryzacji kredytu do waluty obcej i jego skutki. Poruszono również kwestię dotyczącą prawomocności materialnej wyroku Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, stwierdzającego niedozwolony charakter postanowienia umownego i jego skuteczności, a także wskazano na moment właściwy dla dokonania oceny niedozwolonego charakteru postanowienia umownego i sankcję uznania niedozwolonego charakteru postanowienia umownego.

Trzeci rozdział obrazuje zagadnienia akcesoryjne, pojawiające się na tle sporów z umów kredytu waloryzowanych kursem walut obcych. Opisano w nim również teorię salda i teorię dwóch kondykcji oraz kwestię interesu prawnego w ustaleniu nieważności umowy kredytu, a także kwestię dotyczącą tego, czy umowa kredytu waloryzowana kursem waluty obcej stanowi instrument finansowy z wbudowanym instrumentem pochodnym.

W czwartym rozdziale dominuje problematyka związana z zasadnością roszczeń banków z tytułu korzystania przez konsumenta z wypłaconego kapitału kredytu. Ukazana została istotność rozstrzygnięcia zasadności roszczeń z tytułu wynagrodzenia za korzystanie z kapitału oraz możliwe podstawy prawne dochodzonych roszczeń z tego tytułu. Podsumowano stanowiska orzecznictwa i instytucji państwowych w zakresie zasadności roszczeń o wynagrodzenie za korzystanie z kapitału kredytu i oceniono zasadności roszczeń o wynagrodzenie za korzystanie z kapitału.

W piątym rozdziale na potrzeby niniejszej pracy autor dokonał również analizy wybranych orzeczeń sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego celem ukazania sposobu ochrony konsumentów na rynku finansowym i skuteczności narzędzi prawnych, w jakie zostali wyposażeni konsumenci. Autor spotkał się niestety również z ograniczeniami w dostępie do

materiałów badawczych, w szczególności polegającymi na nieudostępnieniu materiałów w żadnym zakresie, w przypadku Sądu Okręgowego w Gdańsku bądź udostępnieniu wnioskowanych materiałów przez pozostałe sądy jedynie w wybranym zakresie. Autor dokonał zatem selekcji spośród udostępnionych mu akt spraw i wybrał te, które w najpełniejszym stopniu pozwalały ukazać rozbieżność orzecznictwa sądowego i tym samym niespójność systemu ochrony konsumentów i niepewność sytuacji prawnej konsumentów.

W zakończeniu pracy doktorskiej dokonano ostatecznej analizy trafności sformułowanych tez badawczych.